

Silkeborg Slot.

Ved Edv. Egeberg.

II

Før det første Silkeborg, Adelens Slot, blev bygget, har der i den nærmeste Omegn ligget en Gaard, eller et Slot, som hed Remstrup, og det er højst sandsynligt, at den laa der, hvor det nuværende Slot ligger, eller dog i dets umiddelbare Nærhed. Da man for en Del Aar siden anlagde Vejen fra Christian VIII's Vej bag om Slotshaven ned til Aaen, stødte man paa betydelige Murrester, som desværre ikke blev nærmere undersøgt. Disse Rester stammer rimeligvis fra Remstrup, som har haft sit Tilliggende — Fang — der, hvor nu Silkeborg By ligger. Denne Gaard tilhørte Alling Kloster. Maaske har Hovedbygningen ligget i Ruiner, da Silkeborg blev bygget, men det er højst sandsynligt, at dens Udhuse har været ved Magt og saa kort efter, da Silkeborg kom i Kirkens Hænder, er blevet dettes Ladegaard. Foruden denne Besiddelse paa Aaens — Remstrup Aas — vestre Side har Klosteret haft Part i Skoven paa den østre Side, i »Bond« (Baand) som det kaldtes. En anden Del af Skoven var i en af de Adelsslægters Eje, som havde Jordegods i Linaa Sogn, hvis vestre Ende Remstrup Aa gennemskar. En af disse adelige Ejere har da udsøgt sig til Byggeplads Odden mellem Aaen og Langsøen, som

var let at befæste, og der opført Silkeborg Slot. Men vedkommende Bygherre har her — med eller mod sin Vilje — forgrebet sig paa Klosterets Ejendom. Det følgende vil nemlig vise, at dette ejede Grunden.

Naar Slottet blev opført, ved vi, som allerede sagt i den foregaaende Afhandling, ikke. Men det maa være bygget før 1414; thi det Aar stod det der.

Den første Ejer af det og dets tilliggende Gods i Linaa Sogn er en Mand, der hedder Erik Mus. Man ved ikke noget om ham, men han maa vel have tilhørt den gamle Adelsslægt Mus, af hvilken den mest kendte er Jep Mus, som døde 1394 og var en af Dronning Margretes betroede Mænd — trods det, at han var Sørøver og Forfatter af et falsk Skøde — som hun iflg. Sagnet skal have hjulpet til Rette, da han, som ældre Kavalier, bortførte den unge Adelsfrøken Kirsten Pedersdatter Thott, som var lovet bort til en af Slægten Munk. Musernes Vaaben er et Møllehjul.

Erik Mus havde en Datter, som hed Thore. Hun blev i Begyndelsen af det 15de Aarhundrede gift med Laurits Hvas til Ormstrup, og han kom ved hende i Besiddelse af Silkeborg og dets Gods.

L. Hvas tilhørte Hvas'ernes Ormstrup-Linie, og det, jeg nu vil meddele om ham, har jeg i det væsentlige fra »Samlinger og Meddelelser om Personer og Familier af Navnet Hvas« III af F. Hvass.

I Dokumenter fra Aar 1400 og op i det 15de Aarhundrede kaldes han Ridder. To Steder nævnes han »Las Hvas, Ridder«. Maaske har han faaet Ridderslaget af Erik af Pommern, da denne blev kronet paa Rigsdagen i Kalmar og der slog 133 Riddere. Hans Navn findes under mange Dokumenter. Det betyder vel i Reglen, at han ogsaa har været med ved de Forhandlinger,

der gik forud for Udstedelsen. Man kan derfor sikkert slutte, at han har været en anset og betydelig Mand.

Jeg anfører nogle Lejligheder, hvor L. Hvas's Navn er fremme.

1404 slog Jens Nielsen Løvenbalk til Aunsbjerg Jens Jensen Brok til Klausholm ihjel. Drabsmanden blev forliget med den døde Slægt i Helsingborg 1405, for Dronning Margrete i en talrig og glimrende Forsamling. Fra begge Sider stilledes en Række Mænd som Forlovere for Opfyldelsen af Forliget. Paa Jens Nielsens Side var 18 gode Mænd, hvoraf de 8 var Riddere, og blandt dem var Laurids Hvas, som en af Jens Nielsens nærmeste Naboer og Venner.

Enken efter Grev Gerhard d. 6te af Holsten førte i Forening med sin Svoger Grev Henrik af Osnabrück Fejde mod Danmark. 1411 sluttedes et Forlig mellem Parterne paa 5 Aar. Her stod ogsaa en Række formaaende Mænd bag. Paa dansk Side 8 Biskopper, 47 Riddere og 5 Væbnere. Blandt Ridderne var Laurids Hvas.

1419 satte han igen sit Navn under et Stats-Dokument: Erik af Pommern sluttede da en Overenskomst med Kong Ladislaus af Polen. De skulde i visse Tilfælde yde hinanden Hjælp og Understøttelse. Denne Overenskomst blev fra dansk Side beseglet af Erkebisp, Kansler, 9 Biskopper, 3 Provster, et Par Grever og 54 af Rigets mest ansete Mænd, deriblandt Laurids Hvas.

1421 findes hans Navn atter paa et vigtigt historisk Papir: Der blev ført et stort Bevis for, at Sønderjylland i enhver Henseende var dansk Land og havde været det fra Arrilds Tid. Dokumentet, der blev udstedt i Ribe, var undertegnet af 5 Biskopper i Nørre- og Sønderjylland, 4 Kapitler sammesteds, 8 Abbeder, 4 Provster, 15 Riddere o. m. fl. Blandt Ridderne finder vi L. Hvas.

Der findes adskillige flere Tilfælde, men dette turde

være nok til at vise, at L. Hvas ikke blot var en anset og betroet Mand, men ogsaa en Mand, der nød Kronens Gunst og Tillid.

Hans Segl findes endnu under to Dokumenter, m. a. i forskellig Skikkelse. Fælles for dem begge er to Sparrer. Det ene er af 1406 med Navn S. Laurencii Was, det andet af 1421 signeret med hans Navn i daglig Tale: Lacce Hwas, Ridder.

L. Hvas havde først været gift med en Datter af Ridder Eluf Elufsen. Om denne ved vi kun, at han var en meget formuende og anset Mand og gift med en Datter af Niels Ibsen til Aastrup ved Hjørring.

Gennem Eluf Elufsen og ved Giftermaalet med hans Datter, hvis Navn vi ikke kender, er Laurids Hvas sikkert kommen i Besiddelse af en hel Del Gods. Bl. a. af Dyrnæs Slot — som laa paa en Halvø i Julsøen, og hvoraf endnu ses den Voldbakke, som bar det — med Tilliggende: »Dyrnæs Fang« — den store Bakkeskraaning norden for Voldstedet — hele Laven By og to Gaarde i Mollerup. Sammenhængen i denne betydelige Erhvervelse er følgende:

Valdemar Atterdag havde i 1360 tilskødet Ridder Palne Jonsen Munk det skønne Dyrnæs. Palnes Datter Elne eller Eline blev gift med Ove eller Aage Hase, og denne har saa faaet Dyrnæs i Medgift. Aage Hase har rimeligvis været en Slægtning af den Trud Hase, som ejede Ørtofte i Skaane og var en af de mere fremragende Mænd i dette Landskab. »Han var med at slutte den Landefred, som Skaaningerne sluttede i 1380 og den Særfred, som de Aaret efter indgik med Kong Albrecht af Sverrig. Ogsaa under Dronning Margrete nævnes han oftere; dog opnaaede han først Ridderværdigheden ved Erik af Pommerns Bryllup i 1406« (Kr. Erslev). Han var iøvrigt Hovedsmand paa Gulland og var højt skattet af Erik af

Pommern, som forærede ham en Ske, der bar Trud Hases og hans Hustrus Navn, samt et kronet E. med Indskrift. »Til Gulland og Havet mit Haab.«

Slet saa glørværdigt Minde har vor Aage Hase ikke sat sig. Han gør nærmest Indtryk af at have været en stærkt forgældet Mand. I 1404 maa han have været i en større Pengeforlegenhed, thi da pantsætter han Dyrnæs til Eluf Elufsen, som siges at være Svoger til Hases Kone. Hvorledes Svogerskabet skal udregnes, ved jeg ikke. Dyrnæs er nu paa Eluf Elufsens Haand — dog ikke paa anden Maade, end at det kan indløses af Hase-Slægten — og med hans Datter faar L. Hvas det saa, men altsaa kun som Pant. Og som saadant kommer det ind under Silkeborg, da hans første Hustru døde, og han bliver gift med Thore, Erik Mus' Datter, som ejede Silkeborg.

Eluf Elufsen havde desuden en Del Gods i Hids Herred og i Them Sogn i Vrads Herred. Af dette fik Laurids Hvas ved Svigerfaderens Død en Del. Ved Skiftet efter denne siges ikke, hvor meget det er, men senere op i Aarhundredet, da Laurids Hvas' Sønner Erik og Las tilskøder Bispestolen en Del Gods i disse Herreder (1446) nævnes 4 Gaarde i Gjødvad, 1 Gaard, som kaldes Hvinningdal (i Balle Sogn) 3 Gaarde i Kragelund og 4 Gaarde i Funder samt alt andet deres Gods, øde og bygt, i Hids Herred og i Them Sogn i Vrads Herred. Dette er vel saa den Del af det Elufsenske Gods, som med deres Fader kom ind under Silkeborg.

Hvor meget Gods, der har ligget til Silkeborg, da Laurids Hvas blev gift med Thore Mus kan ikke afgøres, men det ser ud; som om der allerede i 1333 er kommen noget Gods til fra Kragelund gennem Ebbe Galt, og i 1355 ved Brev fra Kong Valdemar en Gaard i Nordrup i Gjærn Sogn. 1371 er der bortpantet til Christen Vendelboe to Gaarde i Voldby og tre Gaarde i Alling

— som vist i 1466 blev indløste af Biskop Jens Lange i Aarhus — »och all andet udj Giernherrit«, hvilken sidste Tilføjelse jo kan rumme en hel Del. Fra 1391 haves et »latins breff aff her Anders Offessen af Thordrup paa en hoffued gaard udj Wirchlang (Virklund) och en hoffued gaard som kallis Hegaard udj Thøm (Them)«. 1403 udstedes Pantebreve paa tre øde gaarde i Thorsted udj Hattingherrit och en gaard udj Funder i Hitzherrit« og 1408 et do. paa en Gaard i Skanderup. Desuden ved vi, at der laa Gods til Slottet i Linæa Sogn, — i Haarup og Haldved — samt i Øster og Vesterkejlstrup paa den nordre Side af Silkeborg Langsø, ligesom der findes et »latins breff fra Bent Pudder paa en gaard udj Vester Kelstrup och to øde gaarde ibidum och en øde gaard udj Østerkelstrup«. (1406)

— — I 1414 faar Bispestolen i Aarhus det første Fodfæste paa Silkeborg. Det Aar skænker nemlig Laurids Hvas' Hustru Fru Thore Slottet — vist blot Bygningerne og maaske det allernærmeste Tilliggende — til Bispestolen.

Der findes et Register over »Breffue, som fantis paa Silkeborg slot anno 1558 die sancte Michaelis«. Fra dette er hentet de foranstaaende Oplysninger om Slottets ældste Tilliggende, og fra dette stammer ogsaa de fleste her i Afhandlingen senere forekommende Redegørelser for Erhvervelserne i Bispens Tid. I dette Register nævnes et Brev af 1414, hvori det bevidnes at »prousten aff Tuillum (Tvilum) met nogen Canicher, præster och gode mend at fru Thore andtuordtet biscop Boe (Bo Magnusen Porse) Silkeborg frit til Sanctj Clemend (Aarhus Domkirke), santj Pouels dag conuersionis«.

Om dette Skridt fra Fru Thores Side siges der i den tidligere nævnte Samling af Meddelelser om Hvas'ernes Ormstruplinie, at Fru Thore neppe havde været gift et eller nogle Aar, førend hun skænkede Silkeborg til St.

Clemens Kirke. Den katholske Gejstlighed, der altid var ude om sig for at samle Gods i heldige Øjeblikke, synes at have benyttet en svag Stund hos den rimeligvis endnu ganske unge Husfrue, f. Eks. hendes Faders eller Moders Død, et af hendes Børns Fødsel, hendes egen eller hendes Mands Sygdom eller deslige for at fralukke hende et Løfte eller et Samtykke til denne Overdragelse.«

Om Fru Thores Bevæggrunde er det vel ikke, efter 500 Aars Forløb, let at dømme, og man kan ikke vente, at den Hvas, der har skrevet om Hvas'erne, skal se ganske uhildet, hvor det gælder en Formindskelse af Slægtens Ejendom. Maaske har han Ret. Men man maa med lige saa stor Grund have Lov at gætte paa, at hun har været en from Kvinde, som med sin Gave har villet sikre sig ikke blot Kirkens, men ogsaa den højestes Venskab. Maaske er Gaven givet med Henblik paa Sjælemessen ved hendes Død. Det var jo ret almindeligt, at man betalte med Jorde- og andet Gods.

Imidlertid — Bispestolen kom ved hende i Besiddelse af Slottet. Og det har maaske været uden hendes Mands og Frænders Vilje, og i saa Tilfælde mod Lands Lov og Ret, der forbød Hustruen at give bort mere, end hvad hendes Mand gav Samtykke til. Omtrent samtidig (et halvt Aar efter) gav hun ogsaa Bispestolen sit og sine Børns Gods i Vester- og Østerkejlstrup. Vel ogsaa uden Mandens Vilje.

Maaske har Bisperne i den første Tid efter Erhvervelsen — indtil Laurids Hvas' Død omtr. 1430 — ikke vovet at tage Slottet i Brug eller udnytte det givne Tiliggende. Men de har dog gjort Forsøg paa at sikre sig Grunden, hvorpaa Slottet laa. Denne ejedes, som tidligere antydet, af Alling Kloster, og i 1418 faar Biskop Boe da et Mageskifte igang med Klosteret og erhverver derved »Remstrop, Remstrop fang och stedit som Siilcheborg

stander paa och all deris deel i Bond«. Hvad Klosteret fik igen, vides ikke.

Hvad Silkeborg-Godset iøvrigt angaar, da tales der i dette Tidsrum om et Pantebrev af 1414 »aff Las Mus paa Stenalt paa to Gaarde i Funder«, »et lauffheffd (Laghævd¹) breff« af 1418 paa »Thomasbjerg hos Kragelund«, i 1425 og 30 »et skouffskiffte paa Skiellerup skouff, som frue Merrit aff Møllehaffue haffde fritt« og endelig 1426 om »Peder Iffuerssens pante breff paa en gaard udj Rye-balge eller Rieballe vesten ved kirken (i Balle), samt at en »Frue Karinne haffuer giffuet fierdelen aff all then jord ther ligger tiil Hundinghdall (Hvindingdal) tiil Royballe (Rieballe eller Balle) kircke. 1426 tridie pinsdag«. Men alt dette er maaske Gods, som Laurids Hvas sad inde med eller erhvervede.

Om Bispen Bo Magnusen Porse, til hvem Fru Thore altsaa skænkede Silkeborg, ved vi ikke ret meget. Helvegs »Den danske Kirkes Historie« fortæller om ham, at han var en Borgersøn fra Roskilde, men førte adeligt Vaaben. Kapitlet i Aarhus vilde nok ikke haft ham til Biskop, men Bo rejste saa »paa eget Eventyr« til Paven i Rom og fik ham til at vie sig til Biskop, og da han vist havde Støtte i Dronning Margrete, hvem han forstrakte med store Laan, kom han alligevel paa Bispestolen, i 1395. Han døde 1424 og ligger begravet i Aarhus Domkirke. Han var uden Tvivl en rig Mand, og ved hans Død opstod der Strid om hans Efterladenskaber. Fra tre Sider: Dronning Philippas, Bispestolens og hans Slægts. Bispestolen fik, saavidt det skønnes, en mindre betydelig Del, deriblandt dog Herregaarden Aakjær.

Biskop Bo har altsaa ikke haft megen Glæde af Ga-

¹) Laghævd- en efter lovl. Kald og Varsel af en Person med tiltagne Mededsmænd edelig afgivet Forsikring om sin Ejendomsret til en Ejendom (Kalkars Ordbog II 727).

ven, han fik af Fru Thore, og rimeligvis aldrig boet paa Slottet. Først hans Eftermænd kom i virkelig Besiddelse af det, og det er sikkert udenfor al Tvivl, at de ofte har boet paa det skønne Sted. Den biskoppelige Karosse har hyppigt sneglet henad de tunge Veje gennem Østlandets Landsbyer og Skovene, som da havde en langt større Udstrækning end nu, ind til Slottet paa Odden mellem Remstrup Aa og Langsøen. De myndige og værdige Mænd har sikkert hvilet ud her eller hengivet sig til Studeringer og stille Andagt, vandret i Skovene og sejlet i Knubskibe og Pramme opad Remstrup Aa over Brassø, Borresø og Julsø, maaske endnu længere op forbi Ry til Øm ved Mossøen. Ialfald har de uden Tvivl ofte lagt bi ved det skønne Slot Dyrnæs paa Halvøen i Julsøen, som inden ret længe blev lagt ind under Silkeborg. Og de har vel ogsaa gaaet den anden Vej ind over Langsøen til de herlige Vige ved Kalgaard og Kærsgaard og derfra op i Nordøst forbi de store Skove som da laa paa Søens og Gudenaens Nordside ved Kejlstrup, Gødvad, Svostrup o. s. v. gennem Aalegaardene ved Sminge og Tvillum som vist allerede da tilhørte Slottet og forsynede dets Bord med lækker Fisk, og op til det gamle Augustinerkloster i Tvillum paa Besøg hos Abbederne Saxe og Jens eller hvad de nu hed og plejet Forhandlinger med dem om Mageskifter og maaske andre mindre verdslige Ting. Og de Aarhus Bisper har sikkert ofte fra Slottes Taarn set ud over den vidunderlige Egn, hvori deres Slot laa som Midtpunktet for store rige Besiddelser, der tjente til at underbygge baade deres egen og den hellige Kirkes Magt.

Det gamle Sagn om Biskop Peder, der sejlede paa Remstrup Aas Vande, tabte sin Silkehue og gav det Løfte, at hvor den drev i Land, vilde han bygge en Borg, har intet med Virkeligheden at gøre. Der har ganske vist været

tre Bisper i Aarhus med Navnet Peder: Peder Olafsen, Peder Vognsen og Peder Lodehat, men de falder alle tre inden 1414. Derimod kan Sagnet fortælle lidt om de Aarhus Bispers Glæde over det skønne Silkeborg.

Biskop Bos Efterfølger paa Bispestolen var Ulrich Stygge (1424—49). Om ham ved man heller ikke meget. Det bemærkelsesværdigste er — efter Kr. Erslev — at han hørte til de jyske Bisper, som ved Christoffer af Bajerns Kroning i Ribe 1443 gennemførte, at Tienden fremtidig i Jylland skulde udgives med sit fulde Beløb. Han døde 1449 og er begravet i Aarhus Domkirke ved Siden af Biskop Bo.

Først under ham kommer Silkeborg i nøje Forbindelse med Kirken. Dog ikke før Laurids Hvas er død, altsaa nogle Aar ind i Ulrich Stygges Bispetid. Men da kom der ogsaa Gang i Bispestolens Indsamling af Gods til Silkeborg.

Efter L. Hvas' Død sad Fru Thore Enke i nogle Aar, mindst i tre. I sit Ægteskab og i sin Enketid har hun — ogsaa efter at Ormstrup ved Skifte tilfaldt hendes Børn med L. Hvas: Sønnerne Erik, Laurids og Peder og Døtrene Birgitte og Kirsten — boet paa denne Gaard. I Tidsrummet 1433—35 bliver hun gift anden Gang. Manden hed Ove Ovesen af Familien Kaas. I daglig Tale hed han »Lange Ove«. Han ejede, iflg. Meddel. om Hvaserne, Hovedgaarden Lerbæk ved Vejle, var sikkert Ridder og en Tid — i al Fald 1460 — forlenet med Bispestolens Gaard Starkjær i Hovlberg Herred. Han optræder ved flere Lejligheder som Befuldmægtiget for Biskopperne i Aarhus. Udentvivl blev han efter Laurids Hvas' Død Biskop Ulrichs Befalingsmand paa Silkeborg. Han indløser saaledes i 1439 paa Bispens Vegne 3 Gaarde i Funder, som havde været pantsat til »sanctj Johannes Closter udj Viborg«. Adelsmænd bestyrede ofte Kirkens Gods. Paa Silkeborg var det, som

vi ogsaa senere skal se, netop Tilfældet. Det synes at have været smaat med Lange Oves Formuesonstændighed — 1438 maatte han saaledes sælge Lerbæk til Bispestolen — og jeg er tilbøjelig til at tro, at han har søgt at bøde derpaa ved at gifte sig med Laurids Hvas' Enke, der uden Tvivl var i Besiddelse af en Del af sit Arve-gods. Med Lange Ove flyttede Fru Thore rimeligvis tilbage til sin Fædrene Borg, Silkeborg.

Med Fru Thores anden Mand synes Bispestolen bedre at have kunnet komme tilrette, hvad Gods-Afstaaelse angaar. Maaske er Hemmeligheden den, at Fru Thore i sit andet Ægteskab har »baaret Bukserne«, som man siger. Maaske har Lange Ove, trods sin Størrelse været af en blødere Støbning end Laurids Hvas, og maaske har han følt sig afhængig af Hustruen derved, at hun havde tilført ham en Del Gods.

I 1433 vigilia beati Andreæ apostoli, har Fru Thore — mens hun endnu var Enke — foretaget et Mageskifte med Biskop Ulrich og straks efter givet Skødebrev til Kirken paa det »Gods i Haarup, Halduid oc allt hindis gotzs udj i Lenow sogen« mod at hun til Gengæld fik det »gotz udj Gudeløff (Gullev) Nødelund och Bøgeskouff«, som vel saa er bleven lagt ind under Ormstrup. Og et »tings vinde tiil Giernherritzsting« af 1436 »then tisdag nest fore fastelauen som var sanctj Valentinjdagh« hedder det, »at frue Thore Erichsdatter haffuer standen inden tinge och bekend, att hun tilforne udj hindis encke sede haffuer sold och skøtt til bispen allt hindis godzs udj Haarup, Halduid och alt hindis godzs udj Lenow sogen, och nu bekender sig att haffue faat fuld wederlag udj Gudeløff, Nødelund och i rede penninge, desligeste at hun kender sig och sine arffuinge ingen rettighed att haffue udj Silckeborgh eller nogen hindis (Slottets) tilligelsse. Och waar hindis hosbonde Langge

Offue samme tiid selff inden tinge och stafestede alt som for^{ne} hans høstrue giort haffde baade tilforne och nw^e.

Ægtefolkene har altsaa her været enige om Mage-skifte og Skøde, som for Resten senere vil komme paa Tale.

Den samme Enighed var ogsaa tilstede, da det gjaldt Overdragelsen af Dyrnæs med Tilliggende i Dyrnæsfang, Laven By og to Gaarde i Møllerup.

Ved Dyrnæs' Overgang til Bispestolen gik det iøvrigt saaledes til:

Den før omtalte Ove Hases Søn Palne Hase havde allerede i 1423 i et Brev mindet Laurids Hvas om, at han, (L. Hv.) ikke var Ejer af Dyrnæs, og at han (P. H.) havde Ret til at indløse det. Men har da maaske ingen Vegne kunnet komme med Hr. Laurids. I 1432 melder han sig igen, men han »kyndte forgæves løsen paa Dyrnæs« d. v. s. Fru Thore og Lange Ove vilde ikke af med det. Hvilket jo ikke vidner særlig godt om Parrets Retfærdighedsfølelse. Palne Hase synes saa at have givet sin Søster Ingeborg Ovesdatter, som var gift med Væbner Mads Frebiørnsen, Sagen i Haand. Hun er da saa snedig at henvende sig til Biskop Ulrich og give ham Fuldmagt til at indløse Slot og Gods. Bispedømmet var stærkt, og Fru Thore synes jo — i al Fald tidligere — at have været kirkevenlig. Og i 1435 »oplode« saa Fru Thore og Lange Ove Dyrnæs til Bispen. Det har vel nok været Fru Ingeborgs Mening, at det saa skulde blive hende og Palne udleveret af denne. Men det kom ikke længere end til Bispestolen. I et Brev af 1444 giver Mads Frebiørnsen nemlig Dyrnæs i Pant til denne, og lidt senere følger Skødebrev paa hans og Hustruens Vegne. Ved samme Lejlighed tilskøder han tillige Bispestolen hvad han ejer i »Wedby (Viby) hos Aarhus udj Ningherrit«.

Registraturen af 1558 anfører en hel Del flere Erhvervelser til Silkeborg i Biskop Ulrik Tid.

Af mindre nævnes Ejendomme i Funder, Levring, Vium, Midstrup, Hauge, Mausing og Kragelund i Hids og Lysgaard Herreder; i Skanderup, Holmstol, Mølhøve og Voldby i Gjær Herred; i Rude i Galten Herred og Nerd (Niær?) i Hovlbjerg Herred.

Gennem den Hvas'ske Slægt indgaar 1439 store Ejendomme. Der omtales et »skøde breff, som Erick Huas aff Wormstrup skøde her Langge Offue paa biscop Ørricks wegne (paa) alt thet godts, som hannum och hans med-arffuinge tilfallen var aff rett arff effther her Elloff:Elloffsen ridder udj Hitsherret liggendes, øde och bygd, thend tisdag nesteffther sanctj Urbanj dag«. Dette Gods er sikkert det samme som i 1446 nævnes som liggende i Gød-vad, Hvinningdal, Kragelund og Funder.

I Ulrich Stygges Tid falder ogsaa Ombygningen af Slottet. Maaske i Aarene mellem 1430 og 1436 (se Løfflers Formodning i Afhandling I) og det har da faaet det Udseende, der er beskrevet i samme Afhandling. Naturligvis er det blevet baade forstærket og forskønnet.

Biskop Ulrichs Efterfølger som Biskop var Jens Iversen Lange (1449—82).

Han var (iflg. Biogr. Lexikon) en betydelig Mand. Han tilhørte en gammel jysk Adelsslægt. Hans Fader var Ridder Iver Thomsen Lange. I sin Ungdom studerede han ved fremmede Universiteter og var lærd. Han var tillige, efter Povl Helgesens Sigende, en alvorlig Karakter og havde megen Indflydelse hos Christian I. Men han var ogsaa meget myndig og til Tider stærkt egenraadig.

Paa Kirkeforsamlingen i Basel repræsenterede han den danske Gejstlighed og sendtes 1449 af Kongen til Rom, hvor han fik paveligt Brev paa et Kanonikat i Roskilde.

Fra 1440 havde han været Ærkedegn i Aarhus og blev saa 1449 Biskop.

Han spillede en betydelig Rolle som Statsmand, saaledes som Udsending til politiske Møder med Svenskerne, Lybækkerne og Holstenerne. Men det er vel især som Biskop, han har indlagt sig Fortjeneste. »Han var her kraftfuld og energisk om end af og til yderliggaaende Haandhæver af Kirkens Ret. I videste Omfang og med Betonelse af alle Kirkens Særrettigheder fik han 1465 Kongens Stadfæstelse paa Aarhus Stifts Privilegier«. Af og til løb han dog ogsaa Panden imod. Saaledes da han vilde forbyde de mægtige Rosenkrantzere at hævde deres Kaldsret til den af dem selv opførte Kirke i Marie Malene ved Randers, og i den Anledning skred til Bandydning og Udvisning af Kirken. Her blev han ved kongelig Dom tvungen til at gøre Afbigt. Ogsaa med Kongen stredes han, idet han mod dennes Forbud lod en Fribytter slippe ud af Aarhus Havn. Han blev ogsaa her bremsed og fratagen Indtægten af Aarhus Byskat.

Aarhus Borgere laa han jævnlig i Strid med. Men af Kirken har han altsaa gjort sig højt fortjent. Ikke mindst af Aarhus Domkirke, hvis mægtige Taarn han byggede. Ligeledes tilbyggede han det sydvestlige Kapel, hvor hans Ligsten med Portræt findes, og opsatte en større Altertavle, som bl. a. ogsaa bærer hans Portræt. Ogsaa Ribe Domkirke skænkede han betydelige Gaver.

Det er forstaaeligt, at en Mand med hans Energi og Trang til at hævde og øge Kirkens Magtstilling lagde et betydeligt Arbejde paa Indsamling af Gods til Silkeborg. Og der var givet ham en lang Aarrække til dette Arbejde, en hel Menneskealder var han Biskop. Der er i den tidligere omtalte Registratur af 1558 givet Besked om en Del af Kirkens Erhvervelser i hans Bispetid. Maaske har der været en hel Del flere.

De større Leverandører af Silkeborg-Gods i Jens Langes Tid er følgende:

Peder Eriksen (Løvenbalk) i Vinderslev, fra hvem der indgaar ved Pantning, Mageskifte og Skøde Gods i Almtoft, Sjørslev, Vium, Levring, Lemming, Karup og Aarestrup i Lysgaard og Hids Herreder og Skanderup, Dalby og Holmstol i Gjern Herred.

Avnsbjerg-Manden Erich Erichsen Løvenbalk, der tilskøder Slottet Gods i Vinderslev, Levring, Sjørslev og Aarestrup.

En Oluf Sommer sælger Gods i Allingskov, Karup og Ungstrup.

Fra Axel Ibsen Thott, Støvringgaard, indkommer Gods fra Vertrup (Vattrup?) Lund, Thorning, Ungstrup, Graaskov og Resdal.

Og endelig har Brødrene Bent og Peder Aslesen solgt Gaarde i Thorning og Knudstrup, samt Henrik Sandberg en stor Mængde Gods i Sinding, Sejling, Traaslund (?) og Resendal.

Af mindre Indvindinger nævnes et Utal af Gaarde i alle de omliggende Herreder, dog kun en enkelt sydpaa, i Vrads Herred.

I Biskop Jens Langes Tid (1463) fremkommer da ogsaa fra Familien Hvas — Erick Hvas og hans Søstre Beritte (Birgitte) og Kirsten — Skøde paa deres Del af Silkeborg. Vi ved ikke, hvor meget denne Del omfatter, eller hvor den ligger, men dette Skøde siger altsaa, at paa dette Tidspunkt ejer Hvaserne intet af Silkeborgs Tilliggende. Bispestolen har nu faaet det hele.

Efter Biskop Jens Lange følger nok en Stygge: Ejler Madsen Stygge (1483—91). Han var først Erkedegn i Aarhus og beklædte altsaa Bispestolen i otte Aar. Han har sikkert været en Ubetydelighed og blev da ogsaa afskediget paa Grund af Uduelighed. Ved Fratrædelsen for-

beholdt han sig Silkeborg, hvor han boede i 10 Aar og døde lige ind under Jul 1501. Han er, ligesom sine to Forgængere, begravet i Aarhus Domkirke.

Skønt han altsaa var en tarvelig Bisp, én Ting forsømte han dog ikke: Forøgelsen af Bispegodset. Han har her brugt sig godt i de otte Aar.

Fra den bekendte Poul Laxmand, Rigshovmesteren, indgik under Ejler Stygge en større Gaard til Kirken (1486—87): Munksgaard i Bordbjerg Sogn i Hjerm Herred og noget Gods i Feldborg i Haderup. Laxmand var jo, som bekendt, meget rund med Gaver til Sjælemesser for sig.

Den foran nævnte Axel Ibsen (Thott) slaar fremdeles Handeler af med Bispestolen. Denne Gang paa alt det Gods han har i Hids Herred, og en større Jordejer Henrick Persen (Prip) giver Ejendomsbrev paa Kjærsgaard, Hvinningdal og Moselund »mett mere godz«.

Ligeledes optræder den tidligere nævnte Erik Løvenbalk som Sælger af 4 Gaarde i Aarestrup og Brev paa »fegang udj Huamme (Hvam) och fiskerij udj Huamme søe«.

En Lovhævd af 1487 og et Stadfæstelsesbrev fra Kong Hans af 1488 og andre Dokumenter viser, at Silkeborg i Biskop Ejlers Tid har udvidet sit Omraade mod Syd i Them, Hjortsballe, Tømmerby, Fogstrup, Rustrup, Sønderhyskov, Krejbjerg, Vrads — alt i Vrads Herred — ja helt nede i Lindved i Jelling Syssel.

Endvidere er der indgaaet en hel Del Gods fra Karup og Omegn: Gaarde og Møller i selve Karup, Sangild, Høgild, Aarestrup, Hvam m. m.

Og endelig er der, især fra Lysgaard og Hids Herreder indkøbt og mageskiftet en Mængde Ejendomme, navnlig fra de Byer, hvor Slottet allerede havde Besiddelse.

Det synes, som om Bispestolen stadig har været usikker paa Ejendomsretten til selve Silkeborg Slot; thi der

foreligger i 1389 et Dombrev fra »konungh Hans att Silcheborg er dømt till kircken«. Men trods dette Brev ser det ud, som om Usikkerheden alligevel er permanent. Den endelige sikre Afgørelse falder i al Fald først senere.

Biskop Ejler har dog ikke blot kunnet skrabe til sig. Der findes i Registraturen af 1558 i al Fald et Vidnesbyrd om, at han har kunnet give. I 1585 tillader han nemlig, at den gamle bekendte Kirke i Karup tillige bruges som Sognekirke.

Efter Ejler Stygge følger Niels Clausen (1491—1520). Han var adelig og førte et Vaaben, der ligner Familien Skades. Han hørte maaske ogsaa til denne Slægt. Han var først Kannik i Roskilde. Som Biskop skal han have været dygtig og anset. Blandt hans gode Handlinger kan anføres, at han fuldførte Domkirkens Ombygning, navnlig Udsmykningen af Koret. Hans Navn forekommer af og til i Tidens Statsakter, og han var fra 1503—16 forlenet med Skanderborg med 10 tilliggende Herreder.

Da han i 1520 — efter eget Ønske, 70 Aar gammel — fratraadte som Biskop til Fordel for Ove Bilde, flyttede han til Silkeborg og beholdt tillige med dette i Forlening Hads Herred og noget mere Gods. Ved sin Fra-træden har han imidlertid ikke været helt aflægs. I 1523 deltog han, sammen med Ove Bille i Mæglingen mellem Kristian II og de jyske Oprørere og var med ved Udstedelsen af Frederik I Haandfæstninger. Men derefter synes han ogsaa helt at have nydt sit Otium. Han døde paa Silkeborg ved Juletid 1531. Hans Lig førtes gennem Skovene til Aarhus, og begravedes i Domkirken.

Han var en meget rig Mand og alt hans Privateje blev delt mellem to kvindelige Sødskendebørn, som var indgiftede i Slægterne Hack og Rosenkrans. (A. Heise)

Niels Clausen boede altsaa i 11 Aar paa Silkeborg, og det kan vel nok fastslaaes, at han har hæget om det

skønne Slot, og at det i hans Tid har staaet i sin fulde Glans.

I sin 30-aarige Bispetid har han i høj Grad øget Silkeborg-Godset. Registraturen af 1558, viser i al Fald en meget lang Række Erhvervelser. Og han har haft sine Fangearme ude i alle Retninger.

Af Gods i fjærnere Egne nævnes noget i Bjerre Herred og Himmersyssel — der siges ikke hvor — og paa »Holm ved Vesterhaff« eller »Holm i Riber stigt« d. v. s. Holmsland ved Ringkøbing. Dette sidste Gods bliver liggende til Silkeborg langt ned i Tiden og spores i Lehn-regnskaberne i Kronens Tid gennem Leveringer af Saltvandsfisk. Dette Gods indgaar i 1503 og 8 fra her »Bjørn Johansen och hans søn her Johan Bjørnssen«. 1512 nævnes 1 Gaard i Daugaard i Hatting Herred.

Den store Godsindvinding fra de omliggende Herreder vil det her være for vidtløftigt at anføre i sine Detailler. Jeg maa indskrænke mig til at sige, at Silkeborg Slots Tilliggende under Niels Clausen voksede stærkere i Omfang end under nogen anden af de Bisper, der sad inde med Slottet, og saa i øvrigt henvise til den tidligere omtalte Registratur af 1558, hvor nærmere Oplysninger kan hentes.

Den sidste Aarhus Bisp, der havde Raadighed over Silkeborg, var den berømte Ove Bille.

Slottet havde hidtil ført en lidet mærkbar Tilværelse inde bag de store Skove i enkelte Adelsslægters og Bispestolens Hænder. Gennem Ove Bille drages det for en kort Tid ind i Tidens store Begivenheder: Statskupet under Christian III og Reformationen. Og det er, som om dette og Biskoppens store Navn kaster Glans over det.

Det ligger egentlig udenfor denne Afhandlings Plan at beskæftige sig med den Del af Ove Billes Historie, som ikke direkte har med Silkeborg at gøre. Men det

er dog vanskeligt for mig at undlade at omtale Hovedtrækkene i Ove Billes Liv, inden jeg gaar over til at fortælle, hvilken Rolle han har spillet i Slottets Historie. Hans Skikkelse er saa stor og rager saa højt op i Tiden, at det næsten vilde være en Uret at begaa mod det gamle Slot, om jeg ikke understregede, hvilket betydeligt dansk Navn, det for en kort Tid blev bragt i Forbindelse med¹⁾.

Ove Bille tilhørte den berømte dygtige Bille-Slægt — Søn af Peder Bille og Broder til Danmarks Rigshovmester Eske Bille og den vidtberejste Jerusalemsfarer og Statsmand Mogens Bille — som er mere end 600 Aar gammel her i Landet, i hvis Historie den har sat dybe Spor. Mellem dens Medlemmer har der i Tidens Løb været en stor Del med Magt. Paa Frederik I Tid sad af Slægten og dens nærmeste Frænder 14 i Rigsraadet og havde selvfølgelig derved stor Indflydelse paa alle dettes Beslutninger. Det er derfor ingen Overdrivelse, naar det i et af Rigsraadets Breve til Paven i Anledning af Torben Billes Valg til Erkebisp (1533) hedder, »at Torben Billes nærmeste Slægt og Venner hørte til vort Riges mægtigste Mænd«. Slægten nød til Tider i høj Grad Kronens Gunst og Tillid. Ove Bille i Grunden hele sit Liv igennem, ogsaa naar han — i de store Religions- og andre Spørgsmaal — var i Strid med Kongerne. Hans overordentlige Dygtighed — især i Statssager — og vel fremfor alt hans store Fædrelandskærlighed og Uegennytte og hele retskafne bundredelige Vandel holdt ham oppe i en Tid, hvor Brydningerne mellem store Modsætninger som en Malstrøm hvirvlede mange — ogsaa af hans egen Slægt — ned fra Magtens Tinder.

¹⁾ Det efterfølgende om O. B. er i det væsentlige hentet fra W. Møllerup, A. Hejse, Fabricius, Danske Magasin o. fl. St.

Efter at have fuldendt sine Studier — for en Del i Udlandet — kom han i en ung Alder i 1499 ind i det kgl. Kancelli som Sekretær og blev — vist 1509 — Kansler og var det først til Kong Hans' Død. Denne satte meget stor Pris paa ham, og da han døde i Aalborg, anbefalede han sin Søn Christian II at beholde Ove Bille som sin Kansler. »Bed ham for min Skyld, at han bliver en Tid lang, vil han det ikke for din Skyld, da bed ham gøre det for min«, skal den døende Konge have sagt. Og Ove Bille vedblev saa at være Kansler, og knyttede gennem sig den mægtige Bille-Slægt til Tronen.

I 14 Aar var han Kansler. Det var et højst vanskeligt Embede, hos Konger med Kong Hans' og Chr. II's lunefulde mistænksomme Sind. At han holdt det ud saa længe, taler højt om hans Overlegenhed og Klogskab. Alt Styrelsen vedkommende skulde gaa gennem hans Haand, baade Ind- og Udland. Som Løn fik han Sportler og Indtægten af nogle gejstlige Embeder — blandt disse Domprovstiet i Aarhus — som han lod bestyre af »Prokuratorer«, da han selv stadig maatte være i Kongernes Nærhed. Baade fra Ind- og Udland bejlede man til den kloge formaaende Mands Gunst, og han »erhvervede sig en Anseelse som maaske ingen anden af Tidens betydeligere Mænd.« Han øvede stor Indflydelse ved Affattelsen af Chr. II's Haandfæstning, i Forhandlingerne, der gik forud for Kongens Giftermaal med Carl V's Søster o. s. v. Han var, kort sagt, medvirkende ved alle Tidens store politiske Begivenheder.

Efterhaanden dalede dog hans Indflydelse hos Chr. II. Denne blev vanskelig at arbejde sammen med, især da han begyndte at søge Raad hos Sigbrit og Didrik Slaghech. Og det er vel sandsynligt, at Ove Bille med sin aabne retskafne pletfri Karakter har indtaget en Stilling til og sagt Ting om Kongens Forhold til Dyveke og Sagen

med Knud Gyldenstjerne og Torben Oxe, som ikke har smagt Kongen. Fra Arild Hvidtfeldt ved vi i al Fald, at Ove Bille efter Torben Oxes Henrettelse gik til Kongen og sagde »at han dermed havde gjort en ond Gjerning og bragt sig alt Ridderskabet paa Halsen«. Han blev dog efter den Tid endnu to Aar i Kanslerembedet. Derpaa blev han Biskop i Aarhus. Efter en kort Forhandling med gamle Niels Clausen valgtes han 1520 af Kapitlet, fik kort efter sit Valg stadfæstet af Paven og blev derpaa den 1. October s. A. højtidelig indført i Aarhus Domkirke af sin Forgænger. I Anledning af denne Indvielse skrev Ove Bille et smukt Brev til sin Moder Anne Gyldenstjerne, hvori han »udtalte sin Glæde over denne Udnævnelse og sit Haab om, at den maatte blive Gud og St. Clemen til Ære, den hellige Kirke til Gavn, ham selv til Lykke og Glæde, et Haab, som dog kun til Dels gik i Opfyldelse«.

Selv om han ved sin Fratrædelse som Kansler mistede en stor Del af sin Indflydelse i Statssager, vedblev han dog at bevare Christian II's Tillid og at vise sit vanskelige Herskab ubetinget Troskab. Han gav Kongen de bedste Raad, lod sig bruge en enkelt Gang som Gesandt, ydede store Ofre i Penge og personligt Arbejde. »I 1521 maatte han ikke mindre end fire Gange personlig give Møde hos Kongen med væbnede Svende i et Antal fra 20 til 30«. I 1522 havde han paa egen Bekostning 28 Svende liggende i Varberg i 1½ Aar, udrustet et Orlogsskib o. s. v. Og hans Troskab mod Chr. II vedvarede til det Øjeblik, da alt Haab for denne var ude, og Ove Bille selv blev truet paa Liv og Gods, om han nu ikke blev Frederik I's Mand.

Han nød ogsaa i høj Grad Frederik I's Tillid, trods deres vidt forskellige Stilling i Religionsstriden. Som den varme uegennyttige Fædrelandsven og Ven af ordnede Tilstande.

støttede han den lovlige Regering i dens Bestræbelser for at skabe disse. Og han viste her en enestaaende Offer-villighed: udredede af egen Lomme 1300 Mark til sin Gesandtskabsrejse til Hamborg, hjalp Kongen med et Laan paa 18000 Mark og i et Par Aar $\frac{1}{4}$ af Bispesædets Indtægter og $\frac{1}{3}$ af Lehnenes Rente. Han virkede iøvrigt for at den Sølvskat af alle Kirker i Riget, som Kongen udskrev, kunde indgaa. Da Søren Nordby rejste Oprøret i Skaane 1525 »var Ove Bille den eneste af Jyllands og Fyns Adelsmænd og Prælater, der opfyldte den Pligt, han skyldte Riget som Helhed, idet han sendte sin vel udrustede Krigsjagt til Hjælp«, Kongen ydede ham da ogsaa en varm Tak derfor. »Takke vi Eder kjærligen for Eders Villighed og Umage, som vi besynderligen allé Tider af Eder befinder i vore Ærender«, skriver han til Bispen.

Kristian d. III's Tillid til og Agtelse for Ove Bille var ikke mindre end hans Forgængeres. Der kunde nævnes adskillige Beviser herfor. Jeg skal kun anføre, at Ove Bille sammen med Mogens Gjõe udnævntes til Statholder i Jylland og til Medlem af den midlertidige Regering, som sad under Belejringen af København. Og senere, da Statsomvæltningen foregik, og der blev faret haardt frem mod Bisperne, skaanede Kongen i det længste Ove Bille som vi senere skal se.

Angaaende Ove Billes Standpunkt til og Optræden i den store Religionskamp, der da stod i Landet — Striden mellem Katholicismen og Lutherdommen — maa man sige, at han var en tro Søn af den katholske Kirke og førte kraftigt Kampen mod den nye Lære. Men han førte den klogt og med aandelige Vaaben. Og da Biskop Lage Urne i 1529 døde, var han ene om Førerskabet, saa det er ingen Overdrivelse, naar Christian III i sit Klageskrift siger om ham, at han »fast havde været

Hovedet paa alt Papisteriet«. »Ove Bille var en Mand med aandelige Interesser; han havde vistnok i sin Ungdom med Iver studeret Theologi; han besad saaledes en efter de Tiders Forhold anselig Bogsamling af Kirkefædrenes Skrifter, som han senere testamenterede til sin gamle Domkirke. Han havde allerede som kgl. Kansler vist stor Interesse for Christiern Pedersens Udgave af Saxes Krønnike, og da den bekendte Skribent Lektor Poul Helgesen var kommen paa Kant med Christian II, fandt han Tilhold hos Ove Bille.«

Han arbejdede selvfølgelig paa, at faa den unge Hertug Hans, som var katholsk, valgt til Konge i Stedet for den protestantiske Christian, og det var modstræbende, han deltog i dennes Valg i Ry Kirke. »Med Taarer i Øjnene« gik han med til hans Valg. Han vidste klart, hvad der efter dette ventede den katholske Kirke i Danmark.

Jeg gaar nu over til hans Forhold til Silkeborg og de Begivenheder, dette førte med sig for det gamle Slots Vedkommende.

Det er i Grunden ikke meget nyt Gods, der, efter Registraturen, som jo maaske dog ikke hverken i dennes eller de foregaaende Bispers Tid giver fuld Besked her, erhverves til Slottet i de 16 Aar, Ove Bille havde det paa Haanden. Maaske har det ikke ligget for ham disse Køb og Mageskifter, hele denne Købmandsforretning, som de jo var. Maaske har der i det Tidsrum ikke været saa rig Anledning til Erhvervelse som tidligere, og maaske — hvad jeg vil anse for det rimeligste — har han haft Hænderne saa fulde af mange andre og langt vigtigere Foretagender, at Forøgelsen af Silkeborg Godset er kommen i anden Række. Jeg kan her i Tilslutning til det foran antydede Beslag, Kronen lagde paa hans Arbejds-kraft, fra Frederik I's første Regeringsaar anføre følgende:

»Den 8de April red Bispen med 36 Svende til Hest

ud af Aarhus og fulgte den unge Hertug Christian over til Odense, hvor han forblev i henved 8 Uger, indtil han den 31te Maj om Aftenen landede i Korsør med Kong Frederiks Hær og med den ankom til København den 9de Juni, hvor han med sine Folk laa i Lejr indtil Midten af September. Han drog derpaa tilbage til Aarhus, medens 26 af hans Svende forbleve i Lejren indtil 14 Dage før Jul. I December overværede han derpaa Herredagen i Odense. I Midten af Marts Maaned 1524 afholdt han i Forening med et Par nærboende Rigsraader Mønstring og Vaabensyn i Aarhus Stift. Den 29. Marts drog han derpaa til Møde i Hamborg, hvor han i Forening med en Del danske og holstenske Raader skulde forhandle med de kejserlige og Hansestædernes Gesandter om Kong Christian II's Fordringer. Den 15de Maj — ved Pinsestid — vendte han tilbage til sit Stift, men kun for 8 Dage efter paany at forlade det, denne Gang for at deltage i Rigsdagen i København, hvor Kongen skulde krones og Landets vigtigste indenrigske og udenrigske Anliggender afgøres. Rigsdagen varede til ind i September, men Bispen kom ikke tilbage til sit Stift før den 3dje November.

I Løbet af godt og vel 1½ Aar har Biskop Ove Bille saaledes kun tilbragt 5 Maaneder i sit Stift, Resten af Tiden har han været optaget af offentlige Hverv og Statsanliggender«. Om nu end de senere Aar ikke viser en saa stærk Optagethed af disse sidste, saa lægger talrige Herredage, Forhandlinger mellem Raaderne i hver Landsdel indbyrdes o. s. v. meget Beslag paa ham. Og det gælder om ham, hvad der iøvrigt gælder om Kirkens øverste Styrere, at disse var mere Statsmænd, Politikere og verdslige Embedsmænd end Gejstlige og at »Detaillerne i Ledelsen af Stiftets gejstlige Anliggender mere og mere gled over i Hænderne paa Domkapitlerne«. Men selv om

han ikke deltog meget i Ordningen af Detaillerne, saa kan man være vis paa, at han, som den samvittighedsfulde, redelige Mand, han var, har holdt et vaagent Øje med, hvad der foregik i hans Stift ogsaa med Erhvervelserne af Gods til Silkeborg.

Jeg maa her, som ved hans Formands Indvinding af Gods til Slottet, henvise til Registraturen. Jeg skal blot bemærke, at Tilvæksten af Godset er ikke særlig stor, og af fjærntliggende Ejendom nævnes kun lidt, indgaaet 1532, liggende i Hjerm Herred: en Gaards Mark i Nørre Risum och nu kalles Wandborg, som Christen Vinther udj boer.«

Endelig maa det her understreges, at først i 1532 — altsaa kun fire Aar før Reformationen — faar Bispestolen uomtvistet Ret til Silkeborg Slots Grund. Fra det Aar findes »ett breff och contract som er endelig ende och beslutning emellom abbeten aff Allingcloster och conuent ibidem och biskop Offue Bille om Remstrup og Remstrup fang mett mere godzs«. Først da Ove Bildes mægtige Haand greb ind, blev denne langtrukne Sag ordnet. — Ved Reformationen gik — som vi ved — alt Bispegodset — altsaa ogsaa Silkeborg Slot — over til Kronen.

Den vel kendte Aktion mod Bisperne — Fængslingen — var ikke fremkaldt af bar Religionsiver. Kongen og de verdslige Rigsraaders Fingre kløede efter at faa fat i Kirkens Gods og faa indskrænket Biskoppernes verdslige Magt. Den 6. Aug. 1536 holdt Christian III sit Indtog i København, og Landet var dermed i hans Magt. Men det store Krigsapparat, som havde været i Bevægelse for at fremkalde dette Resultat, var dyrt og ikke betalt. Der skulde mange Penge til, og Penge havde Kongen ikke mange af. Han lod da d. 12. i samme Maaned sende Bud efter Krigsoversterne og blandt dem Johan Rantzau til Forhandling om, hvad der skulde gøres forat faa Penge i Kassen. »Det blev da i Guds Navn besluttet uop-

holdelig at tage Biskopperne ved Hovedet«, som en prøjsk Admiral, der var med i Raadet, beretter. Det skete ogsaa, nogle faa Dage efter, Natten til d. 11. Aug. De Bisper, som befandt sig i København blev, paa Ove Bille nær, sat fast. Kongen mindedes de store Tjenester, denne havde gjort hans Fader og ham selv. »Han skal endog personlig have udtalt for Almuen i København, at han aldrig vilde glemme Bispen den Troskab og Velvilje, han havde vist Slægten, særlig i Fejdens Tid«. (Se senere). Ove Bille fik foreløbig Lov at drage til Roskilde eller Sorø, hvor han vilde. Men Kongen tabte ikke dermed Aarhus Bispegods af Syne. Der blev udsendt Befalingsmænd, der skulde indtage Bispernes befæstede Slotte. Til Aarhus Stift sendtes Johan Rantzau, Erik Banner og Peder Galt. I alle andre Stifter skulde Slottene underlægges Kronen. Ove Bille fik for Silkeborg Slots Vedkommende den Begunstigelse, at dets Befalingsmand, Hans Stygge, maatte slippe med at oplade det til Kongen og Bispen i For-
ening. Befalingsmanden, hvem Betingelserne for Silkeborgs Overgivelse blev forelagt, skrev Barttolomæi dag (24. Aug.) følgende Brev til Ove Bille.

»Verdige Herre med Gud Hr. Offue Bilde. Sin naadige Herre. (Udskriften).

Min ydmyge underdanlige Tieneste Eders Naades Værdighed altid tilforn skrevet med vor Herre. Kiære naadige Herre maa I vide, det i Mandags næst forleden finge jeg Hr. Johan Rantzovs Skrivelse og Leydebrev, at jeg skulde komme til hannom til Viborg Tiisdag der næst efter kommendes om nogle mærkelige Werfue og Ærinde paa Kong. May. Vegne, som han hagde at handle med mig, som Eders Naade og mig skulde storligen Magt paaligge; da for saadan Leilighed og efter de gode Karles Raad, som der var inde paa Gaarden med mig, da vilde jeg ikke saa straks give mig derfra, førend jeg fik yder-

mere Forvaring, og samme Dag skrev jeg igien til fornævnte Johan Rantzov med en af mine Svende og derefter nu udi Tiisdagen skikkede han til mig igien en anden Skrivelse og Leydebrev, som Hr. Johan og Erik Banner med hannem havde mig givet og beseglet, at jeg skulde endelig fremkomme til dennom. Da beraadte jeg mig med nogle af Eders Naades Tienere og Capitel Mester Jørgen Cantor og Her Moritz Off . . . som den tid tilstede vare med andre gode Karle, som hos mig vare paa Gaarden, og efter deres Raad gav jeg mig straks paa Veien til Hr. Johan, Erik Banner og Peder Ebbesen og Gabriel Gyldenstjerne, og var jeg dennem til ords udi Viborg nu paa Odensdag. Da var Hr. Johan Rantzov haardeligen begierende af mig paa Kong. May. vegne, at jeg skulde strax andtvorde hannem Slotslogen til Silkeborg og hendis Tilliggende til vor naadige Herres Haand, og saa strax vilde, at jeg skulde annamme til mig igien samme Gaard og Gods Kong. Maj. og Eders at holde til gode og sagde saa ydermere, at han havde Befaling at indtage alt Biskopdomme og Stiftens Gaarde og Gods udi ligemaade som forskrevet stander, som Kong. Maj. og Eders Naade skulde baade være fordraget om at saa skulle skee. Kiære Herre, efter den tro Tieneste, Ære og Lov, som jeg fornævnte Silkeborg af Eders Naade annammet haver, vilde jeg ingenlunde oplade eller forantvorde for^{ne} til nogen Mænds Haand, før jeg forvidste Eders Naades Vilie og Mening, hvad jeg gjøre eller lade skulde udi saadan drabelig Sag min Ære og Lempe anrørende. Da paa det sidste blev det saa endelig talt og forhandlet emellem os, det Hr. Johan Rantzov og jeg skulde strax have vore Bud og Skrivelse til Kong. Maj. og Ed. N., at I ydermere forfare for^{te} Leilighed, hvor derom være skal, at jeg derefter kan rette mig. Derfor, kiære naadige Herre! skikker jeg Eder denne Brevviser, Eders

Naades troe Tiener Henrik Friis, at I ville nu tiltænke at lade handle og tale med vor naadige Herre, om det skal være Hans Naades Villige og Befaling om Stiftens Gaarde og Gods at saa skulle tilgange som foregivet er, hvilket jeg ikke tænke kan, at saa skal være, for den store tro Tieneste og Velvillighed Hans Naades Høimægtighed altid haver befundet hos Eders Naade hemmelig og aabenbarlig, og ganger Rygtet almindeligen her udi Landet iblant Almugen, som nu nyligen hjemkomne ere fraa Sielland thet Hans Naade Kgl. Maj. haver nu personligen og aabenbarligen forkyndet for then menige Almue udi Kiøpnehaffn, fri og fattig, at Hans Naades Høimægtighed vilde eders Naades Værdighed aldrig undfalde for samme Troskab og Velvillighed som I have alle Dage bevist og gjort Hans Kongl. Forældrene fremfarne Konger udj Danmark og nu besynderligen Hans egen Høymægtighed udi denne lange Feide.

Derfor kiære Herre troer jeg fuldkommeligen, at den gode Herre ikke tilsteder, at I skulde saa handles med udi nogle Maade. Efter saadan Leilighed kiære Herre! beder jeg Eders Værdighed og gierne at I vilde nu selver alle tingest heriblandt viseligen betænke, som Eders egen Gaffn och Forbedring kan være. Det kiender Gud alsommægtigste, at jeg gierne og flitilig vil bevise min Ære og tro Tieneste saa møget som udi min Magt og Formue meest kan være at betænke gjøre og lade heriblandt, som det sig bør. Hermed Eders Naades Værdighed, Siæl, Liv og Velfærd den evige Gud evendeligen befalendes. Skrevet paa Silkeborg Sct. Bartolomei Dag etc. M. D. XXX sexto. Eders Naades ydmyge Tiener.

Hans Stygge.

Efter Modtagelsen af dette Brev skrev Ove Bille til Kongen og bad ham betænke, at han har modtaget Slottet

af Aarhus Domkapitel og aflagt Ed paa at bevare det for Kirken. Han vilde altsaa blive Meneder, om han overgav det. Han beder Kongen befri ham for den Tort og minder ham tillige om den Troskab, han har vist mod Kongen selv og hans Forgængere.

»Ove Bille har utvivlsomt skrevet dette Brev under Indtrykket af en Beretning, han i de samme Dage havde modtaget fra den kongelige Sekretær Jesper Brochmand om en Samtale, denne havde haft med Kongen. Kong Christian havde spurgt Brochmand, om Bispen nu var noget bedre tilfreds. Hertil havde Brochmand svaret, at Ove Bille gjerne vilde skikke sig efter Kongens Vilje. »Da sagde hans Naade, at Eders Naade skal intet vorde at skade og aldeles intet skulde miste saa meget som en Fereken (Hvid?) og E. N. ikke heller skulde tages fra til en Pendinge, men skulde beholde den Del E. N. haver, og dersom E. N. ikke haver der nok udi, da vilde han give E. N. mere til af sit, og vilde handle med E. N. som en Fader«. Efter alt at dømme har Kongen ønsket at behandle Ove Bille saa lemfældigt som muligt; men i Hovedspørgsmaalet, Opgivelsen af Biskoppernes verdslige Magt, kunde han ikke give efter. I Klageskriftet mod Bisperne fremhæver han udtrykkeligt, at han ikke vilde have skredet ind mod Bispen, hvis denne ikke — som han siger — med Vold og Magt havde villet forholde ham Silkeborg«.

Kongen vedblev dog at fare lempeligt frem mod Ove Bille. Han førte personlig Forhandling med ham i Roskilde, og da dette ikke førte til noget Resultat, sendte han to af Ove Billes gode Venner til ham — Oluf Rosenkrans og Johan Friis — som sagde ham Kongens endelige Mening, men tillige gav ham Løfte om Kongens Gunst fremdeles og rigelig Erstatning. Da dette heller ikke hjalp, blev han ført til Dragsholm som Fange. Han blev dog ogsaa

her lempeligt behandlet og kunde bevæge sig frit indenfor Slottets Mure. Men Fange var han altsaa og blev fastholdt indtil videre. Kongen frygtede hans store Magt og Indflydelse. Han var bange for, at han, om han ikke beholdt Stiftet og Godset, vilde lægge Hindringer i Vejen for den »Reformation og Ordinans«, som paatænktes. Og Silkeborg Slot blev med alt det øvrige Gods foreløbig holdt baade til Kongens og Bispens Haand.

Fra Dragsholm paakaldte Ove Bille Rigsraadets Hjælp til at skaffe sig Ret. Han mindede ogsaa her om sin Troskab mod Kongerne, og om at Chr. III havde lovet ham Bispestolen paa Livstid. Dog skriver han tillige værdigt og smukt, at selv om Stiftet skulde blive ham frtaget, vil han vedblive at være Kongens tro Mand; men han beder om at blive udløst af Fængslet, For sit svage Helbreds Skyld. Dette sidste Ønske fik han opfyldt. Juleaften 1536 blev han ført til Nyborg, hvor han saa at sige fik sin fulde Frihed. Han kunde gaa, hvorhen han lystede. Han havde sin egen Kansler om sig og sin egen Kok. Han var jo svag og skulde vel vise Forsigtighed med, hvad han nød.

I Nyborg forhandlede Johan Friis videre med ham, og saa længe dette stod paa, blev der fremdeles ikke foretaget nogen Forandring i Bestyrelsen af Stiftets Gods. Da disse Forhandlinger heller ikke førte til noget Resultat, bad Kongen Ove Billes Broder Eske at indvirke paa ham, saa der kunde komme en Ende paa Sagen. Og han har da formentlig faaet Ove Bille til at falde tilføje. Mens Ove Bille sad fangen paa Dragsholm, var den store Rigsdag, som jo betegner et af de mest afgørende Vendepunkter i Danmarks Historie, bleven holdt, og det var her bl. a. bleven besluttet, at Bispedømmet skulde ophæves og det kirkelige Gods inddrages under Kronen. Eske Bille har sikkert med dette som Baggrund foreholdt Broderen det

unyttige i hans Protest, og da Kongen endelig i Maj 1537 lod Bispestolens Ejendomme inddrage og mellem dem Silkeborg Slot, faldt Ove Bille endelig tilføje.

Fra dets Overgang til Kronen har man et kongeligt Brev til Peder Ebbesen, hvori det bydes, at han skal »antvorde her Offue Biilde hues (hvad) boe och boskap« som er paa Stiftets Slotte og Gaarde i Aarhus Stift, og som tilhører ham selv. Men det som tilhører Stiftet skal »bliffue tilstede saa ther bliffuer et erlig jnventarium paa«. Ligeledes skal han lade »hannom offuerantworde och hans fuldmægtige fylge 200 sider flesk, 6 lester malt, 2 lester rug, 3 lester Mjød«. »Endvidere er tilskrevet alle Officialer och Fogeder i hele Aarhus stift, at de skal gjøre her Ove Bilde Regnskab for al Oppebørsel rente og rettig-hed« som de har oppebaaret i dette Aars Regnskab før han blev paagrebet, undtagen de Fogder, som allerede har gjort Regnskab.

Det var store Indtægter, der gennem dette Stift aarlig indgik i Kongens Kasse. De opgives paa dette Tidspunkt til 8000 Tdr. Korn.

Hans Stygge, som vi i senere Afhandlinger skal høre lidt mere om, fulgte med Slottet og gik fra Ove Billes Tjeneste over i Kongens, som den første kongelige Lensmand paa Silkeborg.

Lad mig her indskyde, at foruden Bispetidens første og sidste Hovedsmand — Lange Ove og Hans Stygge — findes nævnet 1464 en Erik Christiensen »af Silkeborg« (Adelslex. under Familien Fasti) og 1465 nævnes samme Erik Christensen som »Hovedsmand paa Silkeborg«. Han har rimeligvis været Lange Oves Eftermand. Derefter omtales i 1475—81 en Oluf Munk Maltesøn som Befalingsmand paa Silkeborg. Hvem Erik Christensen var vides ikke. Om Oluf Munk ved vi, at han var gift med Ide Juel, en Datter af Mette Hvas, en Steddatters Datter af Fru

Thore Mus. I Registraturen af 1558 nævnes en »Her Anders paa Silkeborg« (1485) og i 1492 en Jep Axelsen, som, iflg. Sammenhængen, ogsaa kan se ud til at have været Hovedsmand der. Endelig findes Navnet Her Ib »af Silkeborg« (1503).

Med disse seks har vi vel nok de fleste af Hoveds- eller Lensmænd paa Silkeborg i Bispetiden.

— — Til Slut et Par Ord om den berømte Bisp's sidste Dage.

Kong Chr. III var overfor Ove Bille ikke saa rund i sin Handling som i sin Mund. Bispen fik som Erstatning for Bispestolen, Skovkloster ved Næstved. Den rigelig aflagte Biskop var godt vant, og Indtægterne af Skovkloster vilde ikke slaa til.

»I tidligere Tid havde mange unge Adelsmænd tjent i hans Gaard, saaledes blandt andre Søhelten Peder Skram og den unge Svante Sture. Ogsaa nu — om end i mindre Maalestok — træffer vi Adelsmænd i hans Tjeneste, saaledes hans gamle Tjener og fortrolige Kjeld Krabbe, Jens og Christiern Jul og et Medlem af Slægten Skinkel. Hans Kancelli bestyredes af hans tidligere Kansler, Hr. Hans Henriksen, og 3 Skrivere: Erik, Laurids og Knud besørgede de daglige Forretninger. En Kapellan, Hr. Hans, forestod Gudstjenesten. To Kammersvende og en Karl havde han til sin daglige Opvartning. 5 Svende ledsagede ham paa hans Rejser, og naar han kørte ud, havde han en Løber foran sin Vogn. Hertil kom et talrigt Personale i Køkkenet, i Bryggerset, Bageriet, Kjælderen og Stalden, samt endelig den kvindelige Besætning der styredes af Anna Olufsdatter og bestod af en Fadeburskvinde med hendes Pige, samt en Mælkedeje (Mejerske) og hendes Piger. En Underfoged, en Portner og en Skovfoged afsluttede Tallet paa Bispens Omgivelser, der i alt bestod af henved 40 Personer«.

Af dette faar vi en Forestilling om, hvor stort et Hof, der maa have været ført i Aarhus Bispegaard i hans Tid og tillige om, med hvilket Følge han har gæstet og omgivet sig paa Silkeborg Slot. Men Skovklosters Indtægter, som han skulde dele med Abbeden og Klosterbrødrene paa Skovkloster, var ikke tilstrækkelige til det, man den Gang kaldte et »ærligt Underhold« for en adelig Biskop.

Ove Bille klagede derover. Kongen gav ham da i Tillæg (1538) Tølløse Gaard og By for Livstid. Senere fik han flere kongelige Gaver bl. a. Egebjerg i Ods Herred (1544) og Gjelstrup Len samme Steds at nyde afgiftsfri til sin Død. Da saa hertil kom (1540) en stor Gave fra hans Broder Eske i Fædrenegaarden Svanholm — som Eske Bille ejede — ogsaa at nyde paa Livstid, maa den gamle Biskop vel nogenlunde have kunnet holde Balance i sit Regnskab.

Paa Skovkloster levede Ove Bille saa til sin Død.

Ligesom han tidligere havde været »det ledende Midtpunkt i et mægtigt politisk Parti, saaledes blev nu han og hans Hjem et Midtpunkt for hele hans store Slægt«, der saa op til ham som til et Forsyn. Han mæglede i Familiestridigheder, gav gode Raad, var medbestemmende ved Indgaaelse af Ægteskaber o. s. v. Noget af det smukkeste, der fortælles om ham, er hans Kærlighed til Børn. Der berettes saaledes, at han under et Ophold paa Broderen Eskes Gaard, Vallen, gjerne vilde have hans Smaabørn om sig. Hvad enten han drog til Kirke eller sad til Bords, skulde de være hos ham. Den lille Henrik Bille, som da var 6 Aar gammel maatte saaledes ogsaa age til Kirken for ham i hans egen Vogn. Ved Afskeden forærede han baade ham og den mindre Søster Margrete hver en lille Pengesum.

Det er ogsaa smukt at se det Forhold, der blomstrede op mellem ham og Sjællands første lutherske Biskop Peder Plade. Denne kom af og til paa Visitats i Klosteret

og maa ad den Vej først være kommen i Berøring med Ove Bille. Senere talte han, den ivrige Lutheran, den gamle katholske Biskops Sag hos Kongen, saaledes da han blev forlenet med Gjelstrup. Det udviklede sig til Venskab. Og det førte endvidere til, at Ove Bille gennem Peder Plades Paavirkning gik over til Lutherdommen.

Den 1. Jannuar 1555, kort før Ove Billes Død, sendte Peder Plade den gamle en trykt latinsk Nytaarshilsen, som oversat lyder omtrent saaledes: »Math XXV. Enhver som har, ham skal gives. Til den højtberømte og fromme Mand og Herre, Hr. Ove Bille, som Biskop omvendt til den sande og rene evangeliske Lære i sin Alderdom, sender Peder Plade denne Nytaarshilsen for det forløbne Aars glædelige Varsel.«¹

Ove Bille døde 1555 paa Skovkloster og blev begravet i Antvorskov Kloster »som den sidste af sin Slægt, der hviler i dette Billernes gamle Mausoleum« »Kong Christian viste sin Slægts gamle Tjener den sidste Ære idet han, trods en alvorlig Sygdom i sit ene Ben, fulgte hans Baare til Graven.«

— — Det er, som allerede sagt, en Ære for det gamle Silkeborg Slot, at der til dets Historie er knyttet Navnet paa en saa betydelig Mand som Ove Bille. En Mand med store Egenskaber og først og fremmest en retlinet Karakter. Og en Mand, i hvem to Tidsaldere frugtbart mødes, saa han endogsaa i sin høje Alderdom kan optage den nye Tids bedste Tanker i sig. En Mand, der maa regnes mellem vort Lands store.

1) Blandt de mange, Ove Bille mindedes, da han i sit Testamente uddelte sine rige Gaver, var ogsaa Peder Plade. Han skænkede ham 1 Nobel og 4 rhinske Gylden.